

РОЗДІЛ III

Теорія виховання

УДК 37:93/94-057.875

Поліна Вербицька

Компетентнісний вимір музейної освіти студентської молоді

У сучасних соціокультурних умовах під час формування змісту музейної освіти важливий розвиток її компетентнісного спрямування, що передбачає формування соціокультурної компетентності студентів, орієнтацію особистості на засвоєння цінностей і досягнень багатокультурної спадщини, позитивне сприйняття та відтворення загальноприйнятних соціокультурних норм, формування на цій основі соціально-комунікативної здатності конструктивної суспільної взаємодії.

Ключові слова: студентська молодь, музейна освіта, соціокультурна компетентність, міжкультурний діалог.

Постановка наукової проблеми та її значення. Ідею діалогу культур, що є характеристикою цивілізованого суспільства та свідомості людини постмодерну, визначає завдання і цінності сучасної філософії освіти, у яких прилучення особистості до культурного надбання – важливий напрям сучасного наукового пошуку. Культура є аксіологічною основою вищої освіти, забезпечуючи розвиток особистісних характеристик, зразків і моделей поведінки людини в умовах взаємодії в єдиному відкритому полікультурному просторі.

Важливе завдання сучасного суспільства – формування людини, здатної поєднувати у своєму мисленні й діяльності різноманітні ціннісні та смислові настанови, залучати цінності простору культури для розв’язання сучасних проблем. Навчання молоді застосовувати загальноприйняті соціально-моральні норми і принципи відповідно до конкретної ситуації, забезпечивши їх інструментарієм, що працює в різних проблемних ситуаціях і в різних культурах – важливий пріоритет сучасної освіти. Його реалізація потребує розроблення відповідної стратегії, пошуку механізмів пізнання та популяризації культурної спадщини.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Напрацювання вчених і практиків із проблеми дослідження, методологічні засади компетентнісного підходу ґрунтовно висвітлено в роботах вітчизняних науковців І. Беха, Н. Бібік, С. Бондаря, І. Єрмакова, Н. Лавриченко, О. Локшиної, О. Овчарук, О. Онопрієнко, О. Пометун, О. Сухомлинської. Однак питання формування соціокультурної компетентності студентської молоді засобами музейної освіти на сьогодні недостатньо досліджені. Отже, **мета** статті – окреслити соціокультурні здатності, якими студенти напряму підготовки «музейна справа та охорона пам’яток історії та культури» оволодівають у вищому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Головне завдання освіти й виховання – забезпечити молоде покоління компетентностями, потрібними для життєдіяльності в нових умовах. Особливої цінності набувають здатності, якими можна послуговуватися в реальному житті, конкретній ситуації. Із зазначеного закономірно випливає, що набуття особистістю базових соціокультурних здатностей, потрібних для життєдіяльності та відповідальної участі в суспільних процесах, – важливий результат освітнього процесу.

На підставі теоретичного аналізу ефективність освіти пов’язуємо з відповідним конструюванням освітнього процесу на основі особистісно-діяльнісного та компетентнісного підходів, які передбачають оволодіння особистістю базовими соціокультурними здатностями – готовність здійснювати ефективну соціальну комунікацію, співпрацю для досягнення спільних цілей, сприйняття базових демократичних цінностей, позитивне сприйняття соціокультурної багатоманітності, толерантне ставлення до відмінностей, самореалізацію та участь у суспільних демократичних процесах.

Нові смисли культури виникають у процесі комунікації, що відбувається в спільних місцях, суспільному просторі. Активний характер культурної комунікації здійснюється в процесі діалогу. Діалогічність як концептуальний підхід розглядає знання не як самоціль, а гнучкий і творчий продукт, що виникає в процесі діалогової взаємодії її учасників та перебуває у стані постійної зміни й перегляду. У процесі пізнання та формування ціннісного ставлення особистості до збереження історико-культурної спадщини молоді люди мають змогу отримати стале відчуття належності до спільноти, навчаються приймати самостійні рішення, здійснювати зважений вибір, прогнозувати розвиток суспільства в майбутньому.

Соціокультурні здатності – особистісні якості, які дають змогу здійснювати діяльність у середовищі, наповненому виявами різних культур. З одного боку, соціокультурну компетентність характеризуємо як відкриту систему, яка є структурним компонентом загальної системи компетентностей, володіти якими потрібно молодій людині в демократичному суспільстві. З іншого – структура соціокультурної компетентності має свої особливості, зумовлені її місцем у суспільній життєдіяльності індивіда. Соціокультурну компетентність ми визначаємо як компетентність, що дає змогу особистості ефективно функціонувати в умовах багатокультурного суспільства. Формування соціокультурної компетентності засобами музейної освіти орієнтовано на ефективну участь студентської молоді в міжкультурному діалозі, її успішну інтеграцію в суспільний полікультурний простір.

Усі компоненти соціокультурної компетентності (знання, уміння, навички, здатності, мотиви, цінності, переконання, досвід, особистісні якості) взаємопов'язані через поняття історико-культурного та соціального контекстів, і оволодіння ними має відбуватися комплексно. Якщо історико-культурний контекст передбачає знання різних культурно-історичних традицій, моделей ідентичності, то соціальний контекст – знання соціальних умов взаємодії та набуття різних моделей соціокультурної ідентичності. Відтак соціокультурна компетентність – сукупність здатностей особистості усвідомлено враховувати знання соціального та культурного контекстів у процесі міжкультурного діалогу.

У процесі формування соціокультурної компетентності потрібно створювати умови для прилучення особистості до певної системи цінностей, знань, навичок і вмінь. Під час вивчення навчальних курсів музейної освіти особлива увагу потрібно надавати розвитку пізнавального компонента, що передбачає наявність знань про історичну та культурну багатоманітність людської цивілізації, знання культури і традицій різних етноконфесійних спільнот, які співіснують у межах певного полікультурного середовища, усвідомлення і сприйняття моральних норм та потреби їх дотримання у власному житті, що дає змогу особистості здійснювати активну діяльність у полікультурному середовищі.

Варто зазначити, що сучасний освітній процес передбачає подолання закостенілості знанневих форм, їх зорієнтованості на трансляцію увіковиченого досвіду минулого. Знання розглядають як творчий продукт учасників діалогової взаємодії, у якому поєднуються їх внутрішні субстанції та віддзеркалюються думки, досвід, світоглядні орієнтації [1, с. 120]. Вони постають відкритими постійному перегляду та переоцінці, а тому є процесом, а не результатом. У цьому контексті М. Романенко зазначає: «знання змінюються, перетворюються з об'єктивованого набору упорядкованих фактів у постійно змінний артефакт інтерсуб'єктивного опосередкованого судження» [3, с. 76].

Відповідно, у процесі музейної освіти студентів увагу потрібно акцентувати на створення належних умов для самостійного пошуку студентами інформації, набуття ними інтелектуальних умінь. Формування пізнавального складника соціокультурної компетентності забезпечується в процесі відпрацювання таких умінь і навичок: оперувати історичними, соціальними, культурологічними поняттями й з'ясувати їх значення в контексті проблемної ситуації; виявляти відмінності та встановлювати зв'язки; аргументувати власну позицію; наводити приклади; робити зважені узагальнення та висновки на підставі критичного аналізу різних історичних джерел.

Важливість цих умінь і навичок полягає в тому, що вони допомагають використовувати набуті знання для свідомої й активної участі в міжкультурному діалозі, а їх формування неможливе без використання відповідного методичного інструментарію. Отже, пізнавальний компонент у структурі соціокультурної компетентності безперечно важливий, забезпечує навчання молоді способам пізнання, умінню визначати сутність суспільних понять і явищ, здійснювати самостійний пошук засобів пізнання.

Водночас становлення соціокультурної компетентності особистості має бути в безпосередньому зв'язку з формуванням в неї ціннісних орієнтирів, що визначають її самосвідомість. Усвідомлення соціальних цінностей дає змогу здійснювати ґрунтовний аналіз суперечливих ситуацій суспільного життя. Це можливо на основі взаємної адаптації загальноцивілізаційних культурних і демократичних цінностей з урахуванням етноконфесійних особливостей і традицій, емоційного відображення сприйняття знань про цінність культурної спадщини.

Отже, освіта й виховання молоді ґрунтується на системі цінностей, які через культуру, традиції, філософію визначають спрямування виховних зусиль у процесі становлення соціокультурних якостей особистості. Формування позитивного ставлення до загальнолюдських цінностей включає визнання універсальності основних прав та прав людини, повагу до людської гідності та свободи, повагу до соціальної, культурної, релігійної та політичної різноманітності, відчуття довіри до демократичних інститутів та процесів, усвідомлення важливості міжкультурного діалогу у полікультурному суспільстві, солідарність, заперечення ксенофобії та дискримінації.

Висока емоційна культура й позитивна мотивація особистості в процесі участі в діалозі культур дає змогу сформувати їх ціннісне ставлення до культури та традицій інших етноконфесійних спільнот, різних субкультур, готовність до трансляції полікультурних цінностей іншим членам суспільства, долати можливі негативні наслідки суспільної взаємодії. Здатність до саморозвитку – необхідна умова особистої мобільності й можливості віднайти шляхи конструктивної взаємодії. Відповідно до цього результатом ефективної реалізації змісту та методики історичної освіти ми визначили формування позитивних ставлень студентської молоді, формування її громадянської ідентичності, що не заперечує збереження інших ідентичностей, які ґрунтуються на спільній ціннісній основі.

Засвоєння студентською молоддю в навчальному процесі знань про соціокультурні процеси та явища не гарантує їхньої реалізації в щоденному житті, суспільній діяльності, тому виховні зусилля потрібно спрямовувати на формування в особистості стійкої мотивації до позитивного сприйняття відмінностей, конструктивної соціальної взаємодії на базі стійких ціннісних орієнтацій.

Відповідно до того, що формування мотиваційної сфери – внутрішня характеристика освітньої діяльності, її основоположним аспектом, важливим у процесі музейної освіти є створення стійкої мотивації особистості до конструктивного міжкультурного діалогу через формування цінностей, виховання потреби в усвідомленому засвоєнні знань і набутті досвіду життєдіяльності в полікультурному суспільстві. На думку дослідників (М. Боришевський, Т. Яблонська, В. Антоненко), саме «...мотиви орієнтують діяльність вихованця на освоєння тих цінностей і зразків поведінки, які задаються метою виховання» [2, с. 23].

Отже, мотивацію ми вважаємо істотною характеристикою соціокультурної компетентності особистості, джерелом її активності, спонукання діяльності та поведінки особистості. Виявом реалізації потенціалу особистості, її соціальної самореалізації має бути готовність до ефективної професійної самореалізації, життєдіяльності в умовах полікультурного суспільства, конструктивної участі в міжкультурному діалозі.

Поділяємо думку вітчизняних учених про те, що становлення демократичного світогляду та громадянської ідентичності представляє найскладніший і місткий елемент змісту освіти [4, с. 24]. У процесі музейної освіти у вищому навчальному закладі цей компонент можна формувати через усвідомлення різних варіантів етнічної і релігійної належності, почуття зв'язку з батьківщиною, наступність культурних та історичних традицій. Водночас ідентичність має включати сприйняття себе, спільноти, суспільства, світу через ціннісні ставлення до держави, усвідомлення своїх громадянських обов'язків.

Як зазначено вище, завданням сучасної музейної освіти визначено підготовку молодого покоління до життя в багатокультурному суспільстві, що потребує культури поведінки, умінь та способів їх реалізації в полікультурному середовищі. Ми виділили такі здатності, яких студенти мають змогу набути в процесі музейної освіти: вміння висловлюватися, аргументувати та обстоювати власну позицію, навички обговорення суспільних проблем, установа конструктивних відносин між людьми; умінь критично аналізувати історичні джерела й соціальну ситуацію, оволодіння методами обробки інформації, її класифікації та систематизації; навички моделювання, проектування, прогнозування дослідницького процесу; навички досягнення

компромісу та консенсусу засобами діалогу; вміння здійснювати вибір та приймати рішення; уміння оцінити власну участь у міжкультурному діалозі.

Соціокультурні здатності трактуємо як сукупність здатностей, що дають змогу особистості відповідально та ефективно взаємодіяти в полікультурному суспільстві.

Соціально-комунікативні та етичні здатності – здатності спілкування, установлення конструктивних відносин між людьми, передусім у процесі розв’язання суспільних проблем; уміння працювати в колективі; слухати інших; висловлювати й обстоювати свою думку та сприймати іншу; визначати стереотипи та упередження; навички толерантної поведінки.

Здатності отримання й аналізу інформації, що включає уміння пошуку та організації інформації про цінності культурної спадщини: навички використовувати різні джерела інформації для ознайомлення з різними думками з приводу подій і проблем; оцінювати достовірність та якість інформації; користуватися Інтернетом для пошуку й отримання інформації та перевіряти її; віднаходити й отримувати інформацію з історичних джерел.

Здатності критичного мислення орієнтовані на формування власної позиції на підставі критичного аналізу різних історичних джерел і вміння цю позицію представляти й захищати, повагу до іншої позиції; формування навичок критичного аналізу і порівняння різних позицій і поглядів; розвиток здатності узгодження позицій та пошуку консенсусу.

Дослідницькі здатності – здатності, пов’язані з аналізом та оцінкою поточної соціальної ситуації, що передбачають уміння розпізнавати проблемну соціальну ситуацію; формулювати питання, що відповідають проблемній ситуації; висувати гіпотези для пояснення фактів, усвідомлювати ризики в процесі роботи з гіпотезами, порівнювати контексти соціальної поведінки й аналізувати їх відмінність стосовно впливу на прийняття рішення.

Здатності вести діалог. Діалог визначає принципи взаємовідносин людей в умовах відкритого полікультурного суспільства та передбачає вміння особистості обстоювати власну думку й поважати думку іншої людини, брати участь у дискусії та визнавати авторитет аргументу, визнавати помилки й коректувати їх, обстоювати принципи й досягати компромісів, зберігати індивідуальність і спільно шукати рішення, відповідати за спільний хід діалогу, самовиражатися та самостверджуватися під час дискусії.

Здатності розв’язання проблем та конфліктів, які передбачають вміння студентів визначати соціальні проблеми та конфлікти в багатокультурному суспільстві, усвідомлення власного ставлення до важливих політичних, правових, етичних і соціальних проблем, аналіз альтернативних підходів до їх розв’язання, визначення позицій на основі цінностей, уміння розв’язання термінологічних, фактичних і ціннісних суперечностей.

Здатності рефлексії, що передбачає критичний аналіз власних посилок, конкретної соціальної ситуації і прийняття обґрунтованого рішення на основі власного обґрунтованого та виваженого вибору.

Отже, на основі аналізу сучасної педагогічної літератури, результатів дослідження ми визначили соціокультурну компетентність як цілісне інтегроване утворення, що виражається в сукупності здатностей особистості, потрібних для її успішної професійної самореалізації та соціальної взаємодії в багатокультурному суспільстві.

У контексті формування соціокультурної компетентності особистості доцільно створювати умови для ознайомлення студентської молоді з різними ідентичностями та виявами культурної різноманітності в багатокультурному суспільстві; залучення особистості до демократичних гуманістичних цінностей, розуміння потреби узгодження індивідуальних і колективних інтересів; розвиток умінь та навичок самоствердження індивіда як активного громадянина.

Професійні якості викладачів, які покликані виховувати в студентській молоді терпимість, толерантне ставлення до інших етноконфесійних спільнот, сприяти профілактиці дискримінації, насильства, – важлива умова ефективності освітнього процесу. Ці здатності виявляються у високій чутливості викладача до проблем полікультурного середовища, творчому осмисленню та позитивному сприйнятті суспільних змін, переосмисленню своєї позиції, що реалізується у власній готовності до змін, особистого професійного вдосконалення. Це дає змогу не лише розвинути відповідні здатності в студентів, адаптувати їх до реалій сучасного світу, а й сприятиме розв’язанню власних особистісних і професійних завдань.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Спрямування сучасної музейної освіти на розвиток соціокультурної компетентності – сучасний підхід у вихованні студентської молоді в Україні та світовій практиці. Основні принципи його реалізації – створення умов для розвитку в

студентів здатностей соціальної комунікації, критичного мислення і відповідальної участі в багатокультурному суспільстві, використання інноваційних освітніх технологій та відповідних форм навчання і виховання. Результатом музейної освіти в контексті реалізації компетентнісного виміру має стати сформованість у студентської молоді соціокультурної компетентності як сукупності базових соціокультурних здатностей, що забезпечують підготовку молоді до професійної самореалізації та відповідальної соціальної комунікації в багатокультурному суспільстві.

Джерела та література

1. Ганаба С. О. Історична освіта у методологічному фокусі інтерсуб'єктивності : монографія / Світлана Ганаба. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2010. – 152 с.
2. Розвиток громадянської спрямованості особистості у юнацькому віці / [М. Й. Боришевський, Т. М. Яблонська, В. В. Антоненко та ін. ; за заг. ред. М. Й. Боришевського]. – К. : Пед. думка, 2007. – 186 с.
3. Романенко М. І. Сучасна філософсько-освітня парадигма як відображення глобальних соціокультурних трансформацій / М. І. Романенко // *Практ. філософія*. – 2004. – № 2. – С. 72–77.
4. Definition and Selection of Competences. Theoretical and Conceptual Foundations (DESEKO) // *Strategy Paper on Key Competences. An Overarching Frame of Reference for an Assessment and Research Program*. – [w. c.] : OECD, [w. y.]. – 54 p.

Вербицкая Полина. Компетентностное измерение музейного образования студенческой молодежи. В современных социокультурных условиях при формировании содержания музейного образования в высшем учебном заведении важным есть развитие ее компетентностной направленности, что предусматривает формирование социокультурной компетентности личности, ориентацию на усвоение ценностей и достижений поликультурного наследия, позитивное восприятие и воспроизводство общепринятых социокультурных норм, формирование на этой основе социокультурной способности к конструктивному общественному взаимодействию.

Ключевые слова: студенческая молодежь, музейное образование, социокультурная компетентность, межкультурный диалог.

Verbytska Polina. Competent Dimension of Museum Education of Students. In modern sociocultural conditions by formulating the content of museum education it higher educational establishment is important to develop sociocultural competences of students, which foresees individual's orientation in familiarization of multicultural heritage values and achievements of world cultural heritage, positive perception and realization sociocultural norms and forming on this basis socio-cultural ability to constructive social interaction. The main principals of it realization is the creation of conditions for development the abilities of students for social communication, critical thinking and responsible participation in multicultural society, using of innovative educational technologies and forms of education. Museum education of students is based on set of values, which through the culture and traditions determine the direction of teaching efforts in the process of establishment of socio-cultural features of individuals. The result of the realization of competence dimension of museum education of students should become the formation of socio-cultural competences as the complex of basic socio-cultural skills, which provide the preparation of youth for professional self-realization and responsible social communication in multicultural society.

Key words: students youth, museum education, sociocultural competence, intercultural dialog.

Стаття надійшла до редколегії
12.01.2015 р.